

Жаштар тарбиялоонун объектиси эмес, алар өзгөрүүлөрдүн кыймылдаткыч күчү

**Түрмөктү
Өнүктүрүү саясат
институтунун
буйрутмасы
менен
Айнура
ДЖУНУШАЛИЕВА,
Гузель ЖАНАЛИЕВА
жана
Жылдыз КЕРИМОВА
даярдашты**

бейформал туруктуу жаштар институттары, топтор жаштардын бул процесстерге катышуусун камсыз кылган механизмге айланышты. Алар чечим кабыл алган адамдарга жаштардын көйгөйлөрү тууралуу маалыматты жеткирүүгө жардам беришүүдө.

Долбоордун ишинин жыйынтыгы боюнча ЖӨБ органдары үчүн колдонмо иштелип чыкты. Анда муниципалитеттин деңгээлинде жаштар саясатын кантип даярдап, ишке ашырса болоору баяндалган. Колдонмодо балдар менен жаштардын муктаждыктарын, керектөөлөрүн аныктоодон баштап, конкреттүү иш-чараларды аткаруу аспаптарын колдонууга чейин процесс толук камтылган. “Муниципалитет” журналынын бул

санында ЖӨБдүн жаштар саясатын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу процессинин катышуучуларынын ролдору баяндалат. Журналдын кийинки санында жаштардын муктаждыктарын жана керектөөлөрүн изилдөөнүн аспаптарын, ошондой эле жаштар саясатын ишке ашыруучу айрым аспаптарды сүрөттөгөн макала жарыяланат. Практикалык көз караштан алганда ЖӨБ органдары үчүн бул маселе боюнча айрым муниципалитеттердин ушул журналда баяндалган тажрыйбасы маанилүү жана кызыктуу болот деп ойлойбуз. Мыкты практиканын мисалдары менен дагы да толук таанышууну кааласаңыз Мыкты практикалар порталына кайрылууну сунуш кылабыз. Дареги: myktyaimak.gov.kg

Коом кескин өзгөрүүлөрдү талап кылып чыккан учурда жаштар ошол өзгөрүүлөрдүн кыймылдаткыч күчүнө айланган учурлар Кыргызстандын жана дүйнөнүн жаңы тарыхында аз эмес. Айталы, XX кылымдын башында ал кезде Кыргыз ССРи болгон коомдун турмушуна өзгөрүүлөрдү илимди, маданиятты жана искусствону жигердүү түрдө өнүктүрө баштаган интеллигент жаштар алып келген. Ал эми XXI кылымдын башында жаштардын жаңы мууну өзгөрүүлөрдү, башкаруу процессин демократиялаштырууну талап кылып, Бишкектин борбордук аянтында кылкылдап турган. 2020-жылы Кыргызстанда жаштар жалпы калктын 26% түздү. 10 жылдан кийин жаштардын саны 18 пайызга

көбөйүп, бул көрсөткүч 2 миллион адамдан ашат деп күтүлүүдө. Башкаруунун улуттук деңгээлинде, өкмөттө жаштар мамлекетти өнүктүрүүнүн стратегиялык ресурсу боло аларын баамдай башташты. Себеби жаштар эбегейсиз чоң социалдык-экономикалык, маданий, чыгармачыл жана илимий потенциалга ээ. 2020-2030-жылдарга Жаштар саясатынын концепциясынын¹ кабыл алынган да мындан кабар берет. Концепцияда жаштар коомду кайра өзгөртүүнүн активдүү субъекти, өлкөнү өнүктүрүүнүн жана лидерлигинин драйвери, ошон-

¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 18-октябрындагы №562 Токтому менен бекитилген 2020-2030-жылдарга Жаштар саясатынын КОНЦЕПЦИЯСЫ

дой эле социалдаштыруунун объектиси, экономикалык өсүштүн жана муундардын бакубаттуулугун камсыздоочу эң баалуу кадрдык ресурс катары каралган. Жаш жаранды өз алдынча инсан катары өнүктүрүү, анын позитивдүү көз карашын жана талап кылынган компетенцияларын калыптандыруу башкы артыкчылыктар деп таанылат.

Концепцияга ылайык, жаштар саясаты алкагындагы бардык күч-аракеттер төмөнкүдөй натыйжаларга жетишүүгө багытталууга тийиш:

- жаштар жооптуу чечимдерди кабыл алууда түздөн-түз катышуучу болуп саналат;
- жаштар өз кызыкчылыктарына жетүү үчүн жетиштүү билимге жана көндүмдөргө, жакшы ден соолукка ээ болот;
- жаштар финансылык туруктуулукка жетүүгө жөндөмдүү;
- жаштар өз максаттарына жетүү үчүн шарттарды түзүүнү демилгелейт жана ал шарттарды түзүүгө катышат;
- жаштар коомдун мүчөлөрүн мобилизациялоо менен өз кызыкчылыктарын илгерилетет;
- өнүктүрүү процессине активдүү катышкан жаштардын саны өсөт;
- жаштар мамлекеттин жана коомдун өнүгүүсүнүн толук укуктуу жана толук кандуу субъектиси болуп саналат.

Бирок бул натыйжаларга жетүү үчүн улуттук

деңгээлде гана иш жүрбөшү керек. Бери дегенде жергиликтүү деңгээлде, жамаатка баарынан көп жакын болгон ЖӨБ органдарынын деңгээлинде иштер жасалууга тийиш.

Бирок жергиликтүү деңгээлде жаштар жамааттын бир бөлүгү катары бир топ себептерден улам көп учурда бааланбай, үнү жетпей кала берүүдө. Адатта жергиликтүү жамааттар менен жолугушууларда “бүгүнкү жаштар ыкшоо, жоопкерчиликтен качканга аракет кылып, көйгөй гана жаратып турат” деген пикир көп айтылат. Жаштардын көйгөйлөрү тууралуу айтып жатканда улуу муун жаштар арасындагы кылмыштуулуктун күчөшү, жумушсуздук, билимге болгон каалоонун жоктугу, улууларды сыйлабастык өңдүү терс фактыларды гана санап берет. Ошону менен катар жаштар “чечилиши керек” болгон “көйгөйдүн” ролун аткарууда. Эгерде жаштар терс фактор катары каралбаса, такыр эле көз жаздымында калышы мүмкүн деген ыктымалдуулук жогору.

Жергиликтүү өнүктүрүү программаларында жаштардан баары жакшы жүрүм-турумду күткөн, бардык маселелерге баш ийген, аны өзгөртүүгө башкаруу органдарынын жана жамааттын улуу муунунун күч-аракеттери багытталган бир объект катары каралып келген учурлар аз эмес. Жаштарды окутуп, жумушка орноштуруп, патриоттук тарбия берип, айтор каалаган нерсени жасагысы келишет. Бирок жаштарга өз ара мамилелердин субъектиси, өзгөрүүлөрдүн кыймылдаткыч күчү ролунда чыгууга мүмкүнчүлүк берүүнү каалашпайт.

Көп учурда жаштарды кабыл алуу жергиликтүү жамааттагы конкреттүү жаш курак тобуна чейин кичирейип кала берет, алардын так статусу жок: улуу деп да айтууга болбойт, бирок ошол эле кезде алар эми бала катары кабылданбайт. Бирок жаштар – бул балалыктан кийинки өткөөл курактагы, мындан улам оор процессти башынан өткөрүп жаткан, коомдо өз статусуна ээ болууга багыт алган коомдун бир катмары. Жаштар улуулардын тобуна өткөн маалда айлана-чөйрө кечээ эле бейкапар жүргөн жаштардан бир заматта социалдык жоопкерчиликти, терең ойлонулуп кабыл алынган чечимдерди күтүп, аларга жамааттын көйгөйлөрүн чечүү милдетин жүктөп коюуга даяр турушат. Ошол эле маалда кечээги жаш жаранда ушунун баарын үйрөнүп алганга мүмкүнчүлүгү болду беле деген суроо жаралат. Адатта, аларда мындай мүмкүнчүлүк болбойт.

Улуу муун жаштарды тарбиялоонун советтик системасын үлгү катары көрсөтүп калган учурлар аз эмес. Советтик система пионердик жана комсомолдук уюмдарга таянчу, жаштарга жетилип, өзүнүн коомдук ролун, укуктарын жана милдеттенмелерин бара-бара баамдап, кабыл алууга шарт түзүп берчү. Жаштарды тарбиялоонун мындай түзүмдүк таянычтары башка саясий системаларда, мисалы, скауттар жана ыктыярчылар кыймылдарында да бар. Саясий түзүлүшү ар кандай болгон көпчүлүк мамлекеттерде жаштарды өз өлкөсүнүн тагдыры

үчүн жооптуу, акылы токтоо адамдар кылып даярдаган ар түрдүү жаштар кыймылдары жана уюмдары бар. Кыргыз Республикасында мындай уюмдар, кыймылдар жана түзүмдүк уюмдар азырынча жок. Бирок аларды түзүү процесси жигердүү жүрүп жатат. Өлкөдө көп сандагы ар кандай жаштар уюмдары түзүлүүдө. Жаштар кыймылдары таанылып, түптөлүп калган өлкөлөргө салыштыра келгенде Кыргыз Республикасында кырдаал башкача – Кыргызстанда саны көп, бирок ар кимиси өз алдынча иш алып барган жаштар уюмдары биригип, башкаруунун түрдүү деңгээлдеринде чечим кабыл алуу процессинин катышуучулары болуп тааныла элек. Мамлекет жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу аларга коомдук жашоонун бир бөлүгүн расмий түрдө ишенип өткөрүп бере элек. Эгерде ошондой болгондо жаштар бул үчүн өзүнө жоопкерчилик алып, тажрыйба топтоп, жарандык көндүмдөрүн жакшыртууга шарт түзүлмөк.

Мындай жаштардын “инфраструктурасын” түзүү зарыл деген ой комсомолду жана пионерияны тамшанып эскерген коомдо да, башкаруу органдарында да бар. Мисалы, көпчүлүк ЖӨБ органдарынын социалдык кызматкерлери мектептерде тимурчулардын иши тууралуу кабарлап турушат.

Ошол эле маалда улуу муун иш жүзүндө жаштар өзүнүн “инфраструктурасын”, өзүнүн “идеологиясын” түзүп койгонун мойнуна алгысы келбей жатат. Мурда пионерлер металл жана макулатура чогултууга багыттаган, ХХ кылымдын 90-жылдары көчөлөрдө мушташка багыттаган энергияны бүгүнкү жаштар Интернетте жана социалдык тармактардагы түнт коомдо таанылууга багыттап жатышат. Бардык учурларда жаштар коомдо өз ролун, өзүнүн өнүгүү багыттарын, өзүнүн тренддерин

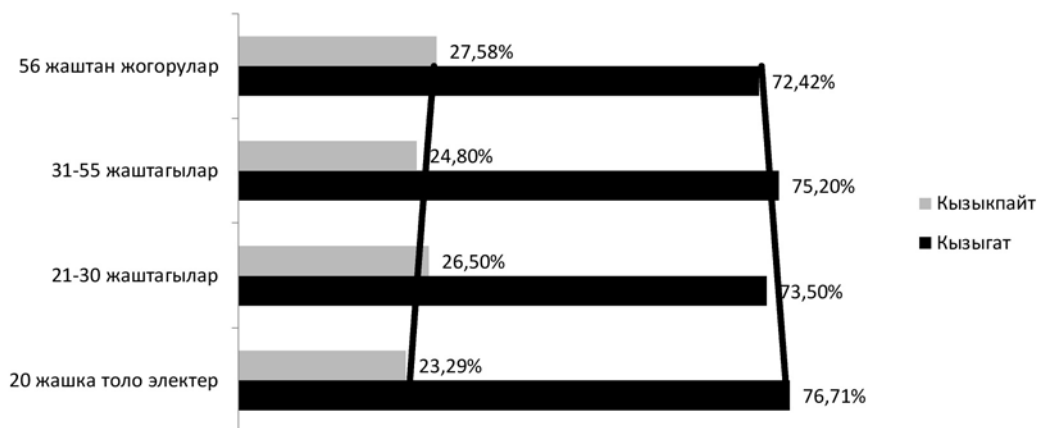
таап келген. Маалыматтык технологиялар доорунда жаштар өтө чоң көлөмдөгү маалыматты сиңирип алууга, аны кабыл алып, өз багытын табууга мажбур. Азырынча жаштар муну өз алдынча, улуу муундун эч кандай тажрыйбасына таянбастан жасап жатат. Себеби улуу муун техникалык жактан алып караганда өзүнүн лидерлигин жана авторитетин алдырып койгон. Бул маселе бийликтин, биринчи кезекте ЖӨБ органдарынын көз жаздымында калбашы керектигин унутпоо зарыл. ЖӨБ органдары бүгүнкү күндө жаштар менен байланыш түзүүнүн жаңы аспаптарын ойлоп табууга тийиш. Ал аспаптар жаштардын өзүнө түшүнүктүү жана актуалдуу болушу шарт. Ошону менен катар жаштарга таасир этүүчү объект катары мамиле жасаганды токтотуп, аларды маанилүү субъект, өнүгүүнүн кыймылдаткыч күчү катары кабыл алып, мындан улам жаштар менен байланыш түзүү зарыл.

ЖӨБдүн жаштар саясатынын негизги принциби: жаштар – бул таасир этиш керек болгон объект эмес, алар өнүгүүнүн кыймылдаткыч күчү болгон субъект. Саясаттын чаралары мындайча түзүлүүгө тийиш: жаштар бир эле маалда ошол чаралардын “казакчылары” да, активдүү “аткаруучулары” да болушу шарт.

Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусунда жаштардын катышуу деңгээлине берилген баа

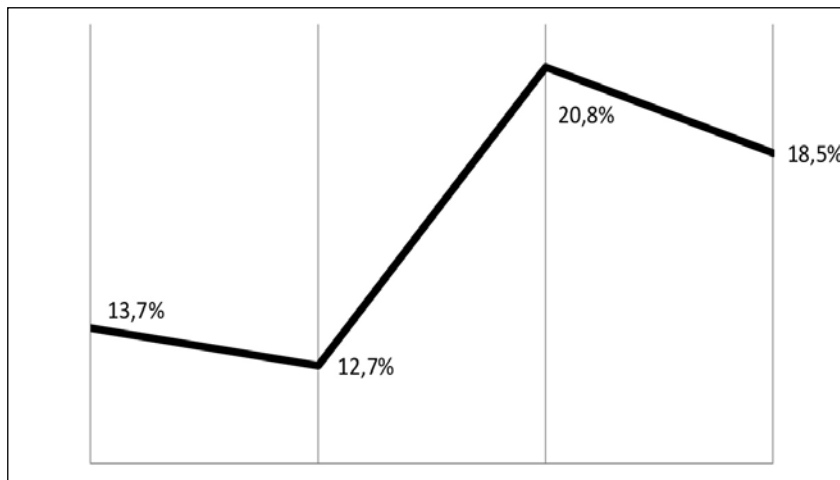
Изилдөөлөр көрсөткөндөй, жаштар ЖӨБ органдарынын ишине жана жергиликтүү жамаатты өнүктүрүүгө улуу муундай эле даражада кызыгышат. Атүгүл жаш өткөн сайын жергиликтүү жама-

1-диаграмма. Жаш курак топторунун алкагында ЖӨБ органдарынын ишине болгон кызыгуу, 2020-жыл.¹

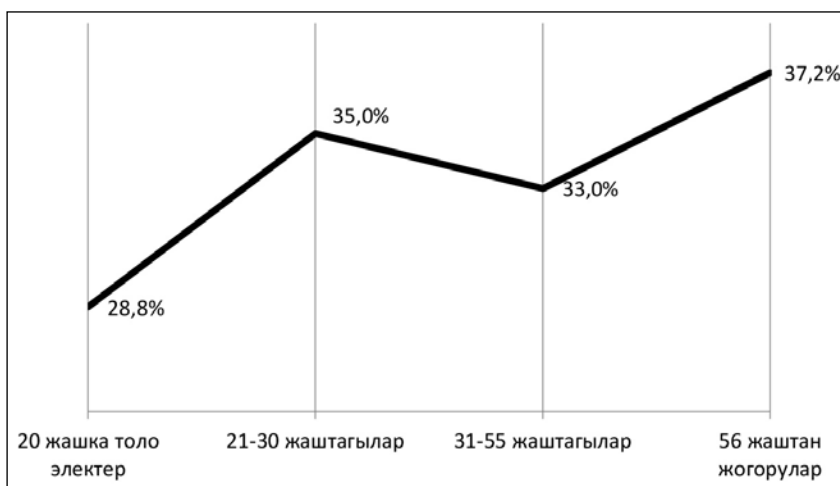

¹ Ушул жерде жана мындан ары ӨСИнин 2020-жылдагы буйрутмасы менен жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоонун маалыматтары колдонулду. Изилдөөнүн жыйынтыктары менен төмөнкү шилтемелер боюнча тааныша аласыз: <http://dpi.kg/ru/library/full/322.html> (орус тилинде); <http://dpi.kg/ky/library/full/323.html> (кыргыз тилинде).

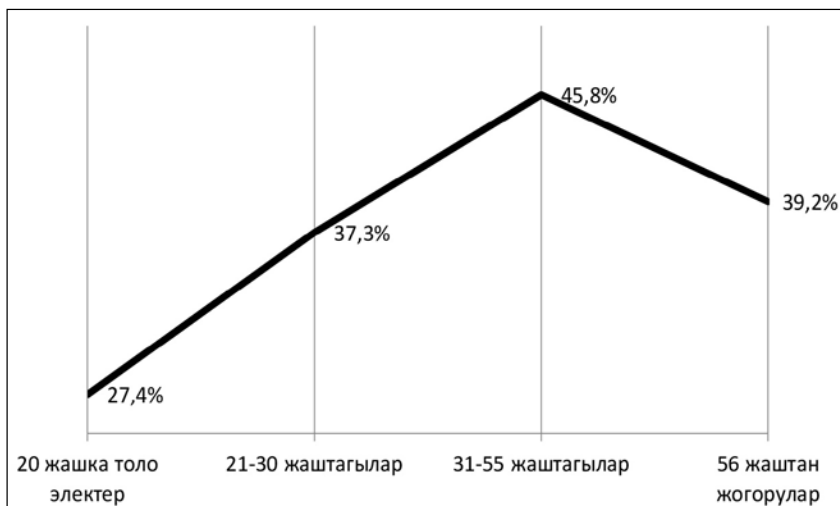
2-диаграмма. Жаш курак топторунун алкагында бюджет боюнча коомдук угууларга катышкан жарандардын үлүшү, 2020-жыл

3-диаграмма. ЖӨБ органдары өз ишинде ачык деп эсептеген жарандардын үлүшү, 2020-жыл

4-диаграмма. Акыркы 12 айда кайсы бир маселелер боюнча ЖӨБ органдары менен байланышкан жарандардын үлүшү (иш-чараларга катышуу, өтүнүчтөр, суроолор, даттануулар, кайрылуулар ж.б.), жаш курак топторунун алкагында, 2020-жыл

аттын ишине болгон кызыгуу азая берет. Себеби жеке, экономикалык жана үй-бүлөлүк кызыкчылыктар басымдуулук кылып калат экен.

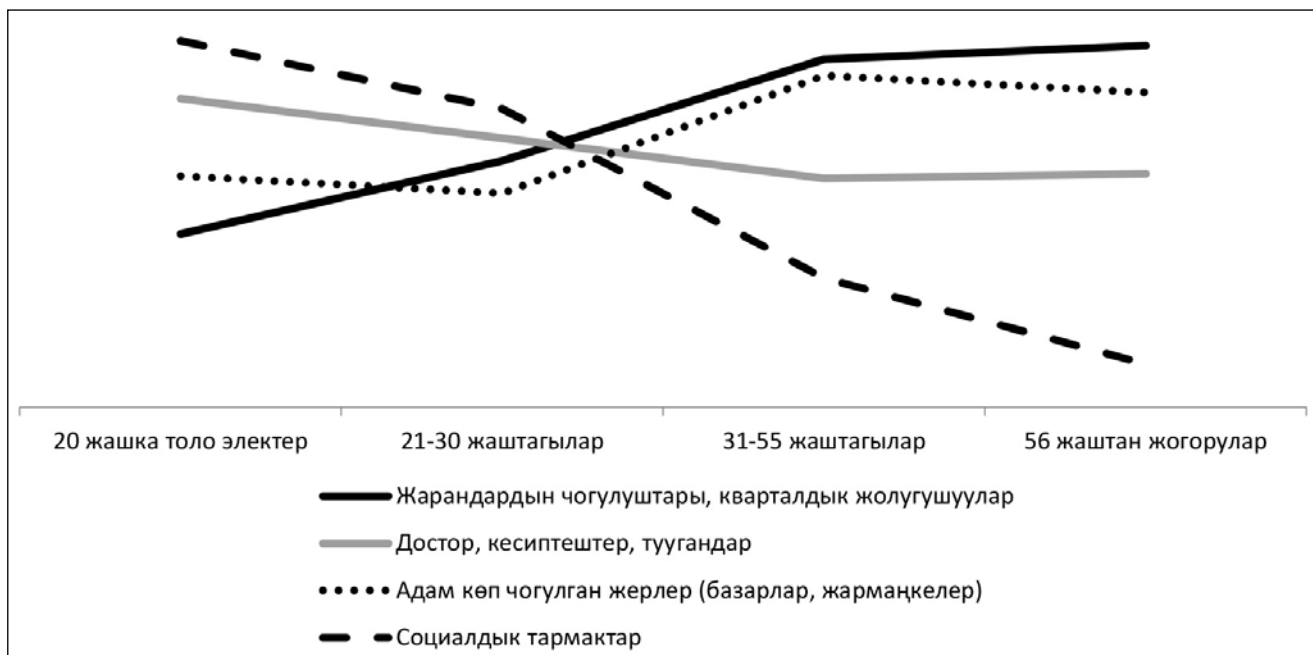
Өз кезегинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жаштарга калктын корголбогон тобу катары да, өнүгүү ресурсу катары да жетиштүү көңүл бурбайт. Көп учурда улуулар “эмне кылыш керектигин билгидей алар өтө жаш”¹ деген жүйө менен жаштардын демилгелерин колдоодон баш тартып коюшат. Мындан тышкары чечим кабыл алуу процессине аралашуу да жаштар үчүн абдан оор, жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы жетекчилик кызматка келүү мүмкүнчүлүгү жаштарда аз. Муниципалдык кызмат “карып баратат”, ЖӨБдүн аткаруу органдарынын курамында жаш адистер барган сайын азаюуда. Жергиликтүү деңгээлде маанилүү чечимдерди кабыл алуу процессине аралашууну ала турган болсок, жаштардын бюджет боюнча коомдук угууларга катышуу деңгээли көп нерседен кабар берет: мында 30 жаштан жогорку курактагылар басымдуулук кылат.

ЖӨБ органдары жаштар, өзгөчө 20 жашка толо электер менен эң аз иш алып барышат. Айталы, бул курактагы топторго кирген жаштар арасында “ЖӨБ органдары өз ишинде ачык” деп эсептегендердин үлүшү баарынан аз болгон.

“Тигил же бул топтор кайсы бир маселелер боюнча ЖӨБ органдары менен канчалык көбүрөөк байланыш түздү?” деген суроого берилген жооптордо ЖӨБ органдарынын байланыштарында чектөөлөр өзгөчө көзгө урунат. 4-диаграммада көрүнүп тургандай, адам канчалык улуу болсо (56 жашка чейинки курактагылар) ошончолук көбүрөөк жергиликтүү бийлик менен байланышта болот. Сурамжылоонун мындай жыйынтыктарын эмпирикалык байкоолор да тастыктап турат: үй-бүлөнүн улуу мүчөлөрү үй кожолугу үчүн маанилүү болгон маселелер бо-

¹ Кыргызстан: ийгиликтүү жаштар – ийгиликтүү өлкө. Адамзаттык өнүгүү тууралуу улуттук баяндама, БУУӨП, 2010.

5-диаграмма. Жаш курак топторунун алкагында ЖӨБ органдарынын иши тууралуу маалыматтын негизги булактары, 2020-жыл

юнча мэрияга же айыл өкмөтүнө кайрылууну туура көрсө, жаштарда өзүнүн маселелери боюнча ЖӨБ органдарына кайрылуу мүмкүнчүлүктөрү жокко эсе.

ЖӨБ органдары жаштар менен байланыш түзүүнүн өзгөчө механизмдерин жана ыкмаларын тандап алышы керек, анын баары жаштардын жүрүм-турум өзгөчөлүктөрүн жана муктаждыктарын эсепке алууга тийиш. Муну “ЖӨБ органдарынын иши тууралуу маалымат булактарынын ичинен кайсыларды тандайыз?” деген суроого берилген жооптор тастыктап турат. 5-диаграммада жаш курак топторунун алкагында жыйынтык берилди. Маалымат булактарын тандап алганда жаштардын табити башкалардан абдан айырмаланары белгилүү болду. 20 жашка толо электердин арасында негизги маалымат булагы – социалдык тармактар. Бирок 56 жаштан улуулар арасында социалдык тармактар такыр популярдуу эмес, ал эми 31-55 жаштагылардын арасында көп деле белгилүү эмес.

Мына ушулардын баарын эсепке алуу менен ЕСИ “Балдар жана жаштар үчүн ыңгайлуу Кыргызстан” демилгесин киргизүүнүн алкагында ЖӨБ органдарынын жаштар менен иш алып баруусуна киргизүүгө боло турган айрым бир аспаптарды сыноодон өткөрдү. Ийгиликтүү практика жана жаштарды чечим кабыл алуу процессине тартуу жолдору, маселени биргелешип чечүү, андан кийин мониторинг жана баалоо жүргүзүү тууралуу маалыматтар жогоруда сөз болгон колдонмого кошулду.

Жаштарды өнүктүрүүдө ЖӨБ органдарынын ролу: башкарууга катышууга мүмкүнчүлүк берүү зарыл

Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын жаштары жергиликтүү деңгээлде чечим кабыл алуу процессине көп жакшы катышпай жатат. Жаштар менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы ажырым жаштарда өз шаарында жана айылында бир нерсени өзгөртүүгө мүмкүнчүлүк бар болгонуна ишенбестикти жаратууда. Бул жаштарды терс энергиясын жана нааразычылыгын борбордук бийликтин дарегине багыттоого түртүп, аларды башаламандыктарга катышууга тукуруп, түрдүү экстремисттик кыймылдарга жана акцияларга тартылып кетүүсүнө шарт түзүп жатат. Соңку саясий окуялар мунун даана мисалы боло алат. Бул окуяларда жаштар жигердүү, бирок деструктивдүү ролду ойноду.

Ушул окуялар эки жагымсыз фактыны ачыкка чыгарды: а) башкаруу органдары, анын ичинде жергиликтүү деңгээлдеги башкаруу (ЖӨБ органдары) жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө жаштарды тартып, аларды саясий процеске ка-

тышууга үйрөтүүгө жөндөмдүү эмес болуп чыкты; б) жаштар саясий процеске тынч жол менен жана конструктивдүү катышууга жөндөмсүз жана муну кантип жасаш керектигин билбейт. Бул контексттен алып караганда жаштардын чабалдыгына төмөнкү жагдайлар шарт түздү:

- жаштардын саясий маалымдуулугу жана билими төмөн деңгээлде;
- колдо болгон демократия институттары же өз демилгелери аркылуу саясий процеске катышуунун практикалык көндүмдөрү жок;
- жаштарда мамлекеттик органдардын жана ЖӨБ органдарынын ролу, иш-милдеттери тууралуу түшүнүк төмөн деңгээлде;
- жергиликтүү деңгээлде максаттуу жаштар саясаты жана программалары жокко эсе;
- Интернетте жайылып жаткан маалыматтардын бурмалануусу;
- чакан шаарларда жана элет жергесинде жаштар жумушсуз, мындан улам үчүнчү күчтөрдүн, мисалы, диний экстремисттердин ж.б. тузагына оңой эле түшүп калышат. Ушунун айынан мамлекет менен жаштар ортосундагы мамилелерде калыптанган көз караш бар: жаштар өлкөнү, өздөрү жашаган аймактарды өнүктүрүүдө өз ролун көрө алышпайт.

Жаштар саясий процесстердин толук кандуу катышуучусу болгонду үйрөнмөйүнчө, чечим кабыл алууга катышуу көндүмдөрүнө ээ болмоюнча мындай кырдаал кайталана берет. Бирок жаштар өлкөнүн деңгээлинде саясий процесстерге катышууга аракет кылаардын алдында жергиликтүү деңгээлде чечим кабыл алуу тажрыйбасына ээ болушу керек. Улуттук саясатчынын жолу ЖӨБдүн деңгээлинде башталат.

Ушул тапта жаштарда патриоттуулук сезимин өнүктүрүп, мотивацияны күчөтүү, жаш муунду жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө тартуу зарыл болуп турат. Жаштарга жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары (жергиликтүү кеңеш, мэрия, айыл өкмөтү) менен чогуу иш алып баруунун натыйжасында аймактын деңгээлинде жашоону жакшыртуу, муну менен өлкөдөгү жашоо шартын оңдоо маанилүү жана мүмкүн болгонун көрсөтүү зарыл. Көрктөндүрүү, муктаждарга жана карыларга кам көрүү, балдарды тарбиялоого катышуу, өзүн-өзү уюштура билүү, жумуш табуу өңдүү жергиликтүү маанидеги бир топ маселелер бар, жаштар энергиясын жана демилгелерин мына ушул багыттарда колдоно алышмак.

Бирок иш жүзүндө жаштарда пайда көрсөтүүгө болгон каалоо жана идея бар болгон күндө деле өз демилгесин ишке ашыруу үчүн кайда кайрыларын билишпейт. Ал арада ЖӨБ органдары жаштардын катышуусуна, жергиликтүү маанидеги маселелерди ийгиликтүү чечүү үчүн алардын энергиясын жана демилгелерин тартууга абдан муктаж болуп турушат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу тарбия берүүчү чөйрө боло алат

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде адамды тарбиялап, өнүктүрүү үчүн чөйрөнү түзүп берген негизги, маанилүү кызматтар көрсөтүлөт. Бул жерде адам баштапкы жана орто билимди алат, бул болсо көп учурда анын келечектеги тандоосун аныктап коёт. Бул жерде инсан катары калыптануусу үчүн мүмкүнчүлүктөр ачылат же ачылбай калат. Бул жерде алгачкы медициналык жардам көрсөтүлөт жана оорулардын алдын алынат. Бул жерде энеликти жана балалыкты коргоо аркылуу адамдын ден соолугунун пайдубалы түптөлөт, акушердик кызматтар көрсөтүлүп, экологиялык шарттар түзүлөт. Дал ушул жерде балдар тарбияланып, жаш муун өнүгүп, инсан жана болочок жаран катары калыптандырган маданий жана социалдык көндүмдөр үйрөтүлөт. Бул жерде салт-санаалар жаралып, жашап кетет же жоголот. Алар адам катары калыптанууга, өнүгүүнүн жогорку деңгээлине жетүүгө жардам берет же өзүн прогреске каршы коёт.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу мыкты үй-бүлөлүк салттарды сактап калуу максатында аларга таасирин тийгизе алат. Ошол эле учурда үй-бүлөдө адам катары калыптануусуна бут тоскон салттарды өзгөртүүгө да салым кошо алат. Салттарга туура өзгөртүүлөрдү киргизүү менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу аялдардын үй-бүлөдөгү жана коомдогу ролун күчөтүүгө, балдардын үнүн жеткирүүгө жардам бере алат. Экинчи жагынан, жергиликтүү өз алдынча башкаруу кыз ала качуу, той-топурларда ысырапкорчулук өңдүү эскирген салттар менен күрөшүүгө да жөндөмдүү.

Расмий идеологиянын жана үгүттүн жоктугу элдин руханий жашоосу токтоп калышы керек дегенди билдирбейт. Бирок бул руханий жашоо түрдүү тышкы жана ички факторлордун, өтө көп көлөмдөгү маалыматтын, жамааттардын ачыктыгынын же тескерисинче, жабыктыгынын таасири алдында өнүгө берет. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу – бул жамааттагы маалыматтык, социалдык, маданий температураны жөнгө сала ала турган күч болгону талашсыз. Ушундан улам бул маселе Кыргыз Республикасынын алыскы тоолуу, обочодо калган аймактарындагы ЖӨБ органдарынын жана жамааттарынын алдында өзгөчө курч турат.

ЖӨБ органдары үй-бүлөгө байланыштуу коомго кийлигишип, жамааттын бардык мүчөлөрү, анын ичинде жаштар үчүн ыңгайлуу эмоционалдык шарттарды түзүү максатында салттарга таасир тийгизе алат. Сурамжылоого катышкандардын 70 пайыздан ашыгы дал ушул ЖӨБ органдары табия жана

салттарды түзүү маселелерине аралаша аларын айтышкан (мамлекеттик органдар – 16%)¹.

Салттар жана үй-бүлөлүк баалуулуктар, жамааттагы моралдык климат – бул кыймылсыз бир көрүнүш эмес, бул башкарууга боло турган жана муну кылыш керек болгон процесс. Бул жарандарды тарбиялоонун жана дүйнө таанымын калыптандыруучу бөлүктөр. Бош жер ээнсиреп калбайт. Эгерде муну менен жамаат, ЖӨБ органдары алектенбесе, “акыл-эсти башкарууну” каалагандар сөзсүз чыга келишет. Булар – диний уюмдар, экстремисттер, жалган маданият, кылмыштуу топтор. Бул болсо биринчи кезекте жаштарга таасирин тийгизет. Бул маселени борбор чечет деп отура берүү бери дегенде баёолук. Борбор эч качан эффективдүү “мээлердин менеджери” боло албайт.

Балдарга карата мамлекетте иштелип чыккан таасир этүүчү механизмдер болуп, негизги кызмат көрсөтүүлөр топтому кепилденип, баланын өнүгүүсү камсыздалганы менен, жаштарга карата өз ара аракеттенүүнүн так механизмдери жетишсиз. Балага 18 жашка толгонго чейин медициналык тейлөөгө жана базалык билим алууга кепилдик берилгени менен, 18 жаштан кийин жаштар мамлекет тарабынан көп кепилдиктерге үмүт арта албайт. Ошол эле маалда мамлекет жаштар кызмат көрсөтүүлөрдү өз алдынча төлөй алышы үчүн жаштардын финан-

сылык өз алдынчалуулугун да камсыздай албайт. Ушундан улам негизги кызмат көрсөтүүлөргө жете албай, мамлекет колдоо көрсөтөт деген ишеним жоголуп, соңунда деструктивдүү жүрүм-турум жана социалдык чыңалуу түрүндө нааразычылыктар келип чыгууда. Жаштар – бул өлкөнүн мындан аркы өнүгүүсүн камсыз кылган стратегиялык ресурс деп айтканы менен мамлекет дал ушул социалдык топту максаттуу түрдө колдоого аракет кылбай жатат. Бийликтин айткан сөзү менен жасаган иши дал келбегенин байкап отурган жаштардын көңүлү ого бетер калып, өз жолун табууга бел байлашат. Көп учурда жаштар нааразылык билдирип, талкалоо жолун тандап алышууда.

ЖӨБ органдарынын азыркы ролу көп учурда комдук-профилактикалык борборлордун алкагында өспүрүмдөр менен иш алып баруу, ар кандай майрамдарды, спорттук иш-чараларды, ишембиликтерди ж.б. уюштуруу менен чектелип калууда. Бул албетте маанилүү иштер, бирок ал тарбиялоодогу маселелерди чече албайт. ЖӨБ органдарынын басымдуу бөлүгү тарбия үчүн же мектеп, же ата-эне жооптуу деп эсептешет. Бирок өспүрүмдөр жана жаштар – булар да жергиликтүү жамааттын бир бөлүгү болгонун, жалпы эл менен иштин алкагында ЖӨБ органдары жаштарды да тартышы керектигин унутпоого тийиш. Жаштарды өнүктүрүүдө ЖӨБ органдарынын ролу кеңейтилип, чечим кабыл алуу процессине катышууга мүмкүнчүлүктөрдү камтып, жаштардын муктаждыктары менен керектөөлөрүн

¹ Адамзаттык өнүгүү жөнүндө улуттук баяндама: Адамзаттык өнүгүү жергиликтүү өз алдынча башкаруунун көңүл чордонунда: БУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА АЗЫР! Шилтемеси: <http://dpi.kg/ru/activities/nat-report-lsg/>

эске алып, жаштардын жана жамааттын көйгөйлөрүн чечүүдө аларга кыймылдаткыч күчкө ээ болууга мүмкүнчүлүк бериши керек. Мызамдар жаштардын жамааттын жашоосуна катышуусун чектебейт, алар улуу муунга берилген укуктарга ээ. Бирок чектөөлөр жергиликтүү жамааттын өзүндө бар. Бул жерде жаштар жамааттын ресурстарын башкарууга байланышкан чечимдерди кабыл алчу “жооптуулардын чөйрөсүнө” кошулбай калууда. Айрым жергиликтүү жамааттарда өзгөчө кыз-келиндердин укуктары чектелип, үй-бүлөдө кандайдыр бир социалдык статуска ээ болмоюнча “көзгө илинбегендердин зонасында” кала беришүүдө.

ЖӨБ органдарынын стратегиялык ролу – жаштарды жамааттын жигердүү мүчөсү болууга шыктандыруу, кезектеги “ишембиликти” өткөрүү үчүн гана эмес, жамааттын көптөгөн көйгөйлөрүн чечүү жолдорун издөөгө да тартуу. Бул өзгөчө “эски” көйгөйлөрдү чечүүгө карата жаңы мамилени талап кылган учурларда маанилүү болуп турат. Бул үчүн жаштарды “көз каранды жана тил алчаак” абалдан “жигердүү жана чыгармачыл” абалга өткөрүү зарыл болууда. Мында мобилдүүлүк, тез эле адаптацияланып кетүү, жаңы билимге умтулуу өңдүү жаштарга мүнөздүү болгон сапаттарды колдонуш керек. Дал ушул сапаттар кризис маалында, айталы COVID-19 пандемиясы учурунда коомго жаңы оор шарттарга көңүп, биригип, курч социалдык маселелерди чечүүнүн жаңы жолдорун табууга жардам берди. Ыктыярчылардын кыймылдарына башын бириктирген жаштар биздин коом даяр болбогон көйгөйлөрдү жарым-жартылай чечүүгө чоң салым кошушту.

ЖӨБдүн жаштар саясатынын негизги принциби: жаштар – бул таасир этиш керек болгон объект эмес, алар өнүгүүнүн кыймылдаткыч күчү болгон субъект. Саясаттын чаралары мындайча түзүлүүгө тийиш: жаштар бир эле маалда ошол чаралардын “заказчылары” да, активдүү “аткаруучулары” да болушу шарт.

Жергиликтүү деңгээлде жаштар саясатынын субъекттери

Коомдук бийликтин органдары – мамлекеттик жана ЖӨБ органдары да, алардын формалдуу жана бейформалдуу бирикмелеринин атынан чыккан жаштар да жергиликтүү деңгээлде жаштар саясатынын субъекттери болуп саналат. Жаштар саясатынын эффективдүүлүгү көп учурда алар канчалык натыйжалуу биригип, макулдашып, жемиштүү иштеп кете аларынан көз каранды. Бирок негизги кыйынчылык да бар – ыңгайлуу жана иштеп кеткен форманы таап, анын маңызын реалдуу кылып толуктоо оор. Жакынкы учурга чейин ЖӨБ органдарына караштуу жаштар комитеттерин кошпогондо, жергиликтүү деңгээлде формалдуу жана туруктуу институт болгон эмес. Ошол эле маалда жаштар комитеттеринин иши да талаптагыдай деңгээлде анализденбей, сүрөттөлбөй калган жана укуктук негизге да ээ болгон эмес. Өнүктүрүү саясат институту бул маселени чечүүгө жол ачкан бирикменин – ЖӨБ органдарына караштуу жаштар иштери боюнча консультативдик кеңештердин формасына анализ жүргүзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болду.

Шаардын же айылдык аймактын жаштар иштери боюнча Консультативдик кеңеши тууралуу Типтүү жобо КР Өкмөтүнө караштуу Жаштар иштери, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттиктин (2020-жылдын 28-мартындагы №82) жана КР Өкмөтүнө караштуу Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттиктин (2020-жылдын 3-майындагы (№ 01-18/44) биргелешкен буйругу менен бекитилген.